

THE AIRE CENTRE

Advice on Individual Rights in Europe

КОВИД-19 и ефектот врз човековите права

КОВИД-19 и ефектот врз човековите права

Овој документ претставува краток преглед на импликациите на борбата против КОВИД-19 по заштитата на човековите права, со фокус на Западниот Балкан. Текот и развојот на пандемијата КОВИД-19, и владините одговори кои следуваа беа непредвидливи и остануваат предмет на преиспитување и честа промена. Поради тоа, со оглед на флуидната природа на тековната ситуација, овој документ има за цел да ја покрене свеста за можните прашања кои се однесуваат на пандемијата КОВИД-19 и човековите права, наместо да послужи како каталог на мерките и сеопфатна анализа на ефектот на болеста врз ситуацијата со човековите права во Западниот Балкан.

Подготвено од правниот тим на експерти на AIRE Центарот предводен од Леди Бјанку [Ledi Bianku], Вонреден професор на Универзитетот во Стразбур и поранешен судија на Европскиот суд за човекови права

Објавено на 28 април 2020 година

Вовед

Пандемијата КОВИД-19 сè уште е една од најтешките кризи уште од Втората светска војна. Здравјето и животите на многу милиони луѓе се доведени во прашање и владите насекаде во светот преземаат ургентни мерки за да се справат со предизвиците и да ги ограничат ризиците со кои сите ние се соочуваме. Ширум Европа, следејќи го примерот на Кина и другите азиски земји, одговорите на јавното здравје кои сакаат да го спречат ширењето на КОВИД-19 вклучуваат спроведување на карантин, како и мерки за да се ограничи движењето познати како „изолација“ или „затворање“ (lockdown) и „социјално дистанцирање“. Овие мерки можат да изискуваат од луѓето да останат дома во сите околности освен кога мораат да излезат од дома заради неопходната набавка на храна, медицинска нега и други определени исклучоци. Тие вклучуваат затворање на училиштата и универзитетите и на речиси сите јавни места и бизниси сè до тогаш кога мерките ќе бидат отстранети. Земјите дадоа овластување за овие мерки и истите ги спроведуваат со променлива строгост, но во многу земји се чини дека пристапот општо земено останува ист.

Мерките кои ги преземаат владите сега за да се спротивстават на КОВИД-19 не само што ќе претставуваат обид да се сузбие штетната епидемија, туку тие исто така имаат можност да влијаат подолготрајно на нормите за човековите права во областа на јавното здравје и да ја условат ефективноста на правото за човекови права да ги заштити правата на поединците во вонредни ситуации во догледна иднина. Ваквиот развој би можел да сигнализира трансформативна промена генерално во односот помеѓу поединците и правата на јавноста. Можеби најважно е што во текот на давањето приоритет на заштитата на правата како што се животот и здравјето, овие мерки би можеле дури да го поткопаат поширокиот статус на заштитата на човековите права како камен-темелник на европските општества. Оваа загрижувачка можност е особено акутна во Западниот Балкан, каде што демократските јавни институции се понекогаш сè уште фрагилни¹ и организациите кои претставуваат „куче-чувар“ на јавноста се борат нивните гласови да бидат слушнати.

¹ Албанија, на пример, е соочена со отсуство на Уставниот суд и Врховниот суд уште од 2018 година, по разрешувањето на речиси сите судии од двете институции после спроведувањето на судската реформа во земјата.

Мерките на lockdown и вмешувањата во правата од ЕКЧП

Обете мерки lockdown и карантин, усвоени од повеќето европски држави, вклучувајќи ги оние во Западен Балкан, претставуваат вмешувања во многу од правата заштитени со Европската конвенција за човекови права (ЕКЧП).

„Lockdown“ е термин преземен од американската затворска практика. Тој опишува ситуација кога затворениците се лишени од нивните вообичаени слободикакоштосерекреацијаидружењекакоодговорнапривременаопасност внатре во рамките на затворот. Во контекст на КОВИД-19, терминот се користи, по аналогија, за да ги опише ограничувањата на слободата на движење и на контактот во семејствата и групите кои се наметнати **како општи мерки врз населението во целина** со цел за ограничување на ширењето на вирусот. Овие мерки се применуваат врз секој независно од тоа дали лицата биле идентификувани како осомничени преносители на вирусот или како негови жртви. Постојат исклучоци од примената на мерките кои се наведени во релевантните закони, уредби или владини упатства. Lockdown е оттука, по правило, ограничување на слободата на движење и на уживање на семејниот, социјалниот и економскиот живот.

Карантин е термин кој се употребува за да се опишат мерките преземени против определени поединци или членови на цели одредени групи **кои биле идентификувани дека страдале од вирусот или за кои постои сомнение дека се негови вистински или можни преносители**. Луѓето во карантин по правило се затвораат на определена локација и ним не им е дозволено истата да ја напуштат **од која било причина** сè додека не помине ризикот кој тие го претставуваат за другите. Карантинот по правило ги надминува ограничувањата кои се опфатени со „lockdown“ и би можел да претставува лишување или ограничување на слободата зависно од цел опсег на фактори².

- 2 Судот подвлече дека со цел да се разграничи дали конкретната ситуација се однесува на лишување од слобода, заштитено со членот 5 став 1 или само на ограничувања на слободата на движење, заштитени со членот 2 од Протоколот бр. 4, појдовна точка треба да биде дадената специфична ситуација и мора да се води сметка за целиот опсег на фактори како што се видот, траењето, ефектите и начинот на спроведување на мерката во прашање. Разликата помеѓу лишувањето од слобода и ограничувањето на слободата е според степенот или интензитетот, а не природата или суштината, односно содржината (види помеѓу другите извори *Нада против Швајцарија [Nada v. Switzerland]*, пресуда на Големиот судски совет од 12 септември 2012 година, бр. 10593/08, § 225; *Остин и други против Обединетото кралство [Austin and Others v. the United Kingdom]*, пресуда на Големиот судски совет од 15 март 2012, бр. 39692/09, 40713/09 и 41008/09, § 57, итн. Судот исто така сметал дека барањето да се води сметка за „видот“ и „начинот на спроведување“ на мерката во прашање му овозможува да го има предвид специфичниот контекст и околностите кои ги опкружуваат видовите на ограничувањето различни од парадигмата на затворање во ќелија. Всушност, контекстот во кој е преземена мерката претставува значаен фактор, со оглед дека во модерното општество вообичаено се појавуваат ситуации каде јавноста би можела да биде повикана да ги издржи ограничувањата на слободата на движење или слободата во интерес на јавното добро (види, *Де Томасо против Италија [De Tommaso v. Italy]*, пресуда на Големиот судски совет од 23 февруари 2017 година, бр. 43395/09 и *Остин и други [Austin and Others]*, цитирана погоре, § 59).

Пресудата на Европскиот суд за човекови права (Судот) во предметот Де Томасо против Италија [De Tommaso v. Italy] неодамна ја објасни разликата помеѓу двете мерки, но специфичностите на секое сценарио ќе бараат темелно преиспитување со цел да се утврди кое правило е применливо. Во околности кога е доведено во прашање јавното здравје, не само ограничувањата (рестрикциите) на слободата на движење, туку исто така и лишувањата од слобода се дозволени, иако само ако тие се спроведени во согласност со постапка пропишана со закон и неопходни и пропорционални. Членот 5 став 1 точка (е) од ЕКЧП се занимава токму со такви ситуации и Судот ја имаше можноста да елаборира за неговата позиција во овој поглед³. Судот беше внимателен во мониторирањето дали мерките преземени заради легитимни причини потпаѓаат внатре под дозволените исклучоци од членот 5 став 1 и ги набљудуваше нивните процедурални заштитни гаранции⁴.

Владините мерки за јавно здравје сега значат дека повеќето европски државјани се фактички затворени во нивните сопствени домови. Ова е чисто вмешување во нивното право на слобода на движење согласно ЕКЧП, што го вклучува правото да се напушти земја на Советот на Европа, да се влезе во сопствената земја и да се движи слободно низ територијата на земјата штом еднаш се влегло законски. Овие права можат да бидат ограничени само кога таквите ограничувања се процедурално законити, ѝ служат на определена легитимна цел и се пропорционални. Преземените мерки мора да бидат усогласени со сите тие елементи за ограничувањата да бидат дозволени по членовите 2 и 3 од Протоколот бр.4 од ЕКЧП.

Забраните за патувања би можеле да имаат ефект на негирање на луѓето на правото да бараат и да добијат азил или повреда на апсолутната забрана за протерување (*refoulement*). Ова е прилично различно од тоа да се каже дека не можат да бидат изречени пропорционални контроли во интерес на јавното здравје за патување и движења преку границите. Сепак, ситуацијата на неколку албански државјани на кои не им беше дозволено да влезат во нивната сопствена држава и се најдоа себеси заглавени со денови на меѓународната граница помеѓу Албанија и Грција во услови за кои тие наведувале дека се нечовечки претставува извор на загриженост за тоа како се применети овие ограничувања и какви практични ефекти би можеле да имаат истите⁵.

Кога практично ќе се применат повеќе од неколку дена овие мерки се вмешуваат не само во слободата на движење или правото на слобода, туку исто така во целиот спектар на други права загарантирани со ЕКЧП, вклучително и правото на почитување на приватниот и семејниот живот.

3 Водечка пресуда на оваа тема засега е *Енхорн против Шведска [Enhorn v. Sweden]*, пресуда од 25 јануари 2005 година, бр. 56529/00, посебно види §§ 41-56.

4 Види од членот 5 став 2 до 5 став 5 за ЕКЧП и релевантната судска пракса.

5 Види <https://www.albaniandailynews.com/index.php?idm=41148&mod=2>. “Nearly 40 Albanians stuck at border with Greece”, by E. Halili, Albanian Daily news, April 7, 2020.

Изолацијата (lockdown) им ја негира на поединците можноста да ги посетуваат нивните семејства и да развиваат лични односи и аспекти на нивниот идентитет преку спектарот на активности кои тие вообичаено би ги уживале. Овие вмешувања ќе предизвикаат преголема тешкотија за децата одвоени од едниот или од обата родители, чијашто способност да ги посетуваат и да поминуваат време заедно може да биде сериозно нарушена и за постарите луѓе, чиј пристап до неа и важни семејни и други контакти би можел да биде ограничен. Слично на тоа, за лицата и семејствата кои живеат во различни земји, личниот контакт и грижа би можеле да бидат битно прекинати значително време.

Правата на слобода на верата и вероисповеста се исто така очигледно ограничени. На поединците не им е дозволено да ги посетуваат местата на богослужба ниту да се собираат во групи за да ги вршат нивните религиозни обичаи или да бидат посетувани во нивните домови од оние кои пружаат пасторска грижа. Слободата на изразување и правото да се добиваат и споделуваат информации се исто така ограничени, со тоа што при овие ограничувања мора да се води сметка за посебната важност на правото на информирање во една пандемска ситуација каде е доведена во прашање заштитата на здравјето⁶. Државите преземаат мноштво мерки за да го сузбијат ширењето на „лажни“ или „штетни“ информации, или информации кои би можеле да предизвикаат паника или социјален немир за време на пандемијата. Во некои случаи, прекршувањето на овие мерки е казниво со затворска казна до 5 години⁷. Додека е важно да се ограничи ширењето на дезинформации за време на пандемија, какви било преземени мерки мораат сепак да бидат сразмерни (пропорционални). Инаку, државите ризикуваат да посегнат по есенцијалните функции на кои им служи новинарството за време на јавно-здравствената вонредна состојба, вклучително и да се осигура одговорноста на владата и да се олесни размената на корисни информации. Додека интернетот би можел во моментот да биде единствениот начин за поединците да ги остваруваат, иако не целосно, нивните фундаментални права за демократските општества, круцијалните слободи како што се правата на здружување и на протест сè уште не можат да бидат целосно реализирани преку интернет.

Нашите деца во моментот не можат да одат на училиште и нормално да го следат нивното образование. Додека би можело да се каже дека воспоставувањето на настава на далечина преку интернет со кратка најава за тоа претставува извонредно достигнување и замена за пофалба,

6 Види го поврзано со ова право, по членот 10, предметот *Младинска иницијатива за човекови права против Србија* [Youth Initiative for Human Rights v. Serbia], пресуда од 25 јуни 2013 година, бр. 48135/06 и по членот 8, *Гуера и други против Италија* [Guerra and Others v. Italy], пресуда од 19 февруари 1998 година, бр. 14967/89.

7 Види <https://www.coe.int/en/web/belgrade/-/press-freedom-must-not-be-undermined-by-measures-to-counter-disinformation-about-covid-19>.

со оглед на ситуацијата, јасно е дека дури и кога ќе се претпостави дека кој било може да има пристап до онлајн настава, децата би можеле сепак да не бидат во можност да ги сретнат нивните учители и нивните другари дури ни виртуелно и да се вклучат во образованието на начин што тие ќе работат заедно, што е важен елемент во кој и да било образовен систем. Децата од семејства во незавидна положба и другите ранливи деца, особено ќе страдаат како последица на овие мерки.

Изборите ќе треба да бидат одложени со цел да се спречат масовни собирања на луѓе и тоа логично би го ограничило правото да се гласа и да се биде биран, фундаментални аспекти на нашите демократии.

КОВИД-19 несразмерно поставува висок ризик за оние кои живеат во непосредна близина. Моменталната состојба на научното сознание понатаму укажува дека вирусот несразмерно ги засега постарите луѓе и оние со претходно постоечки здравствени проблеми. Ризикот е поради тоа особено акутен во местата на лишување од слобода⁸, во институциите за домување за лица со пречки⁹ и во објектите за згрижување или домовите за стари луѓе¹⁰. Задачата на државите во поглед на овие специфични ситуации е особено тешка, во однос на ранливоста на засегнатите лица и посебно во објектите под контрола на властите¹¹.

Владите исто така би можеле да ги обврзат луѓето да направат медицински тестирања и испитувања¹². Прашањето за присуството или отсуството на информирана согласност во таквите случаи ќе биде релевантно во однос на тоа дали ова е во согласност со ЕКЧП и дали било веќе разгледувано од Судот во повеќе случаи¹³. Во некои случаи поединците после тоа ќе бидат

8 Види на пример *Моуисел против Франција* [*Mouisel v. France*], пресуда од 14 ноември 2002 година, бр.67263/01; *Мозер против Република Молдавија и Русија* [*Mozer v. the Republic of Moldova and Russia*], пресуда на Големиот судски совет од 23 февруари 2016 година, бр. 11138/10.

9 Види *Центарот за правни ресурси во корист на Валентин Кампеану против Романија* [*Centre for Legal Resources on behalf of Valentin Câmpeanu v. Romania*], пресуда на Големиот судски совет од 17 јули 2014 година, бр. 47848/08.

10 Види го на пример, *Ватс против Обединетото кралство* [*Watts v. the United Kingdom*], пресуда од 4 мај 2010 година, бр. 53586/09.

11 *Ibid.* § 93.

12 Телата на ЕКЧП заклучија дека релативно малку медицински тестови би можеле да бидат пропорционални (види *Акмане и други против Белгија* [*Acmanne and Others v. Belgium*], одлука на Комисијата од 10 декември 1984, бр.10435/83; *Бофа и други против Сан Марино* [*Boffa and Others v. San Marino*], одлука на Комисијата од 15 јануари 1998, бр.26536/95; *Салвети против Италија* [*Salveti v. Italy*], одлука од 9 јули 2002, по. 42197/98) или кога за тоа е дадено овластување со судско решение (*Икс против Австрија* [*X v. Austria*], одлука на Комисијата од 19 февруари 2013, бр. 19010/07; *Петерс против Холандија* [*Peters v. the Netherlands*], одлука на Комисијата). Меѓутоа, во скорешните предмети Судот најде повреди на членот 3 од ЕКЧП. Види на пример, *Дворачек против Чешката република* [*Dvořáček v. the Czech Republic*], пресуда од 6 ноември 2014, бр. 12927/13 и посебно *Р.С. против Унгарија* [*R.S. v. Hungary*], пресуда од 2 јули 2019, бр. 65290/14.

13 Види *Дворачек против Чешката република* [*Dvořáček v. the Czech Republic*], спомената погоре, *Елберте против Летонија* [*Elberte v. Latvia*], пресуда од 13 јануари 2015, бр. 61243/08; *Алтуѓ и други против Турција* [*Altuğ and Others v. Turkey*], пресуда од 30 јуни 2015, бр. 32086/07.

изолирани под многу строги режими со намера да се заштитат другите¹⁴. Дополнително, за оние кои се подложени на медицинско тестирање или третман, чувањето и објавувањето на медицински податоци и мерките на задолжителен третман и изолација за лицата кои покажуваат знаци на вирусна инфекција покренува натамошни прашања по членот 8 од ЕКЧП¹⁵.

Мерката lockdown може да биде катализатор за бројни случаи на домашно насилство од очигледни причини кои вклучуваат зголемен стрес, тескобни и тешки животни услови и прекршувања во механизмите за поддршка на заедницата¹⁶. Актуелната криза може исто така понатаму да ја ограничи способноста на жените да избегаат од злоупотребата, со оглед на стравот од болеста или од нејзиното ширење на други, што може да ги стави жртвите во средина без соодветен пристап до услуги, како што се безбедни засолништа далеку од лицата кои вршат злоупотреби кои не поседуваат соодветни погодности и можат да ја попречат одговорноста за сторителите на злоупотреба.

Строгите ограничувања на движењето и затворањето на училиштата би можеле исто така да имаат несразмерно влијание врз жените на други начини. Глобално жените извршуваат приближно 2.5 пати повеќе неплатена нега и домашна работа отколку мажите и е поверојатно тие да се соочат со одговорноста за пружање нега кога се затворени училиштата и градинките, со што им се отежнува на жените да го задржат платеното вработување. Веројатно е несразмерно повеќе жени да работат во неформалниот сектор и услужните индустрии и на тој начин да бидат економски оштетени од забраната за движење и карантинските мерки, од социјалното дистанцирање и од економскиот пад. Кога жените имаат можност да работат од дома, онлајн работата и образованието бараат интернет пристап. Дури и кога жените имаат пристап до интернет, родовите нееднаквости би можеле да направат за нив помалку да можат да го користат интернетот од причини кои вклучуваат трошоци, социјализација и притисоци од семејството.

14 Види *Енхорн против Шведска* [*Enhorn v. Sweden*], спомената погоре.

15 Види *Авилкина и други против Русија* [*Avilkina and Others v. Russia*], пресуда од 6 јуни 2013, бр. 1585/09; *Раду против Република Молдавија* [*Radu v. the Republic of Moldova*], пресуда од 15 април 2014, бр. 50073/07; *Л.Х. против Летонија* [*L.H. v. Latvia*], пресуда од 29 април 2014, бр. 52019/07; *У.У. против Русија* [*U.U. v. Russia*], пресуда од 23 февруари 2016, бр. 40378/06. Види ја исто така одлуката на Агенцијата за заштита на личните податоци на Босна и Херцеговина од 24 март 2020: <https://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=7242898e-6c80-49ce-8da2-d9b815887519>.

16 Бројот на случаи на домашно насилство во Кина се зголемил тројно во февруари во споредба со последната година и непрофитната организација против домашно насилство во централната провинција Хубеи во Кина известила дека 90% од сите пријавени случаи на домашно насилство се поврзани со КОВИД-19. Во Соединетите држави, Националната жешка телефонска линија за домашно насилство исто така имала пријавено зголемен број на јавувачи, при што лицата кои сториле злоупотреба го користеле КОВИД-19 како средство за натамошно изолирање на жртвите од пријателите и семејството.

Во Западниот Балкан одредени маргинализирани популации, како ЛГБТ заедницата, би можеле да се соочат со дискриминација во пристапувањето до здравствена нега. Дискриминацијата би можела исто така да се одрази врз пристапот до тестирање за КОВИД-19 и до третман кој може, следствено, да ги стави маргинализираните популации особено во ризик да страдаат од сериозна болест или смрт како резултат на КОВИД-19. Дотолку повеќе, во земјите каде здравствената нега не е бесплатна во моментот на пружањето луѓето би можеле да избегнуваат медицинска нега или купување на препишаните лекаства поради трошокот, што би резултирало во тоа нивната состојба да се влоши. Во епидемија, избегнувањето на медицинската нега не само што ги погодува оние кои се болни туку може исто така да води до зголемено ширење на КОВИД-19, бидејќи луѓето кои не биле адекватно третирани би можеле да ја шират болеста¹⁷.

Според МПЕСКП¹⁸, правото на здравје подразбира дека државите треба да креираат услови кои „ќе им осигураат на сите, медицинска услуга и медицинско внимание во случај на болест.“ Европската социјална повелба предвидува конкретно право на заштита на здравјето¹⁹ и право на социјална и медицинска помош²⁰. Сите држави од Западниот Балкан се страни во секој од овие договори.

Во Италија, една од европските држави кои во даден момент го искусија најголемото и најсериозното избивање на КОВИД-19, мерките на забрана на движење имаа ефект на запирање на операциите да им се помогне на мигрантите и барателите на азил. Мигрантите и барателите на азил се исто така ранливи со оглед дека нивното здравје е често веќе искомпромитирано со туберкулоза, најчестото заболување утврдено кај мигрантите и барателите на азил од италијанските доктори на влезните точки. Летовите за репатријација исто така беа ставени во мирување за време на забраната за движење во Италија, оставајќи ги центрите за репатријација опасно пренатрупани и подложни на избивања на болеста. Ова го покренува прашањето за целисходноста на овие мерки во борбата против пандемијата и на ограничувањето, или дури и целосното негирање, на правото на миграција и азил, кое било оспорувано во скорешното минато. Дури и пред избивањето на КОВИД-19 условите на притворот и преместувањето на мигрантите во нивните земји на потекло покрена прашања по ЕКЧП под бројни членови од Конвенцијата.

17 Види *Енхорн против Шведска [Enhorn v. Sweden]*, спомената погоре, особено §§ 44-45.

18 Меѓународниот пакт за економските, социјалните и културните права [International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights]. United Nations, Treaty Series, vol. 993, стр. 3.

19 Член 11 од Европската социјална повелба.

20 Член 13 од Европската социјална повелба. Види го исто така делот Part I став 13 и членот 7 став 9, и членот 19 и 30. Види го и членот 3 од ЕКЧП и Конвенцијата за биомедицина од Овиедо.

Што се однесува до процедуралните права, правото на пристап до суд и правото на јавно судење би можеле да бидат нарушени во актуелната ситуација во која повеќето судски институции во регионот на Западниот Балкан се чини дека имаат потешкотии во работењето и би можеле да бидат обврзани да го ограничат пристапот до јавноста во догледно време. Затворањето на судовите го интензивира ризикот од прекумерно пролонгирани периоди на притвор, или ограничувања на правата како што се правото на правично и јавно судење, правото да се испитуваат сведоци и да се добие судска одлука во разумен рок. Креативната употреба на едноставна достапна технологија би можела да биде од голема помош за да тоа се ублажи. Всушност, во сегашната правна околина делотворноста на сите лекови за повредите на човековите права беше во голема мера оспорувана.

Борбата против пандемијата КОВИД-19 и заштитата на правата од ЕКЧП

Судот подвлече дека за да се заштити правото на живот од ЕКЧП „...[П] озитивните обврски по членот 2 треба да се толкуваат на начин дека тие се применуваат во контекст на која било активност, било да е јавна или не, во која би можело да биде засегнато правото на живот. Тоа е случај, на пример, во секторот на здравствена нега во поглед на дејствијата или пропуштањата на здравствените професионалци²¹“. Тој исто така нагласи дека од државите се „бара да изготват уредби кои ќе ги принудат болниците, било јавни или приватни, да усвојат мерки за заштита на животите на нивните пациенти“²², посебно „кога способноста на пациентите да се грижат самите за себе е ограничена“²³.

21 Види Центарот за правни ресурси во корист на Валентин Кампеану против Романија [Centre for Legal Resources on behalf of Valentin Câmpăneanu v. Romania], спомената погоре, § 130; Додов против Бугарија [Dodov, v. Bulgaria], пресуда од 17 јануари 2008, бр. 59548/00, §§ 70, 79-83 и 87 и Во против Франција [Vo v. France], пресуда на Големiot судски совет од 8 јули 2004, бр. 53924/00, §§ 8990.

22 Види Калвели и Циглио против Италија [Calvelli and Ciglio v. Italy], пресуда на Големiot судски совет од 17 јануари 2002, бр. 32967/96, § 49. Во овој предмет Судот прифати дека принципите... кои тој го разви во неговата поранешна судска пракса која се однесува на позитивните обврски по членот 2 од ЕКЧП се применливи и во „сферата на јавното здравје исто така“. За поранешната судска пракса за позитивните обврски на државата види Л.Ц.Б. против Обединетото кралство [L.C.B. v. the United Kingdom], пресуда од 9 јуни 1998, Reports of Judgments and Decisions 1998-III, стр. 1403, § 36 и Осман против Обединетото кралство [Osman v. the United Kingdom], пресуда на Големiot судски совет од 28 октомври 1998, бр. 23452/94, § 116.

23 Види Додов [Dodov], цитирана погоре, § 81.

Сепак, останува прашањето согласно начелото поставено во Осман против Обединетото кралство [*Osman v. United Kingdom*], дали државите ги презеле, односно ги преземаат сите чекори кои од нив разумно би можеле да се очекуваат за да ја спречат штетата за која тие знаеле или требало да знаат²⁴.

Државите имаат општа обврска по ЕКЧП да преземат адекватни мерки за да ги заштитат поединците од ширењето на пандемијата КОВИД-19 и од тоа да бидат заразени на начин кој можел да биде избегнат и да ги трпат последиците од тоа. Во поглед на важноста на заштитата на животот и заштитата на поединците од нечовечко и деградирачко постапување²⁵, целосно е оправдано државите да преземаат пропорционални мерки за да затворат делови од населението или целото нивно население со цел да се забави пандемијата и со тоа да се заштитат основните права загарантирани со ЕКЧП. Без правото на живот, сите други права, вклучувајќи ги оние споменати погоре, се секогаш ограничени.

Несомнено легитимната цел за заштита на луѓето од КОВИД-19 *a priori* ги оправдува мерките кои имаат влијание врз нашите животи последниве денови²⁶. Неколку европски држави имаа преземено легислативни и правосудни мерки како одговор на ситуацијата и во согласност со националното и меѓународното право²⁷. За да бидат усогласени со ЕКЧП тие мерки треба да бидат усвоени со закон кој го има неопходниот „квалитет на право“, истите треба да бидат прецизни и да можат да бидат утврдени така што поединецот да може да го регулира неговото однесување, ако биде потребно со правен совет, и треба да бидат сразмерни (пропорционални) на легитимната цел која се има предвид.

ЕКЧП, по членот 15, ја предвидува можноста дека во време на војна или на друга јавна опасност која се заканува на животот на нацијата, секоја држава може да преземе мерки за да дерогира (отстапи) од заштитата

24 *Осман против Обединетото кралство [Osman v. the United Kingdom]*, цитиран погоре, § 116.

25 Види ги помеѓу останатите предмети *Папошвили против Белгија [Paposhvili v. Belgium]*, пресуда од 13 декември 2016, бр. 41738/10.

26 Види Комисија за човекови права, Резолуција 2003/29 [Commission on Human Rights, Resolution 2003/29], “Access to medications in the context of pandemics such as HIV/AIDS, tuberculosis and malaria”, Thomas Douraki “La Convention européenne des droits de l’homme et le droit à la liberté de certains malades et marginaux”, Paris, LGD, 1986, Yamin, “Not Just a Tragedy: Access to Medications as a Right Under International Law”, 21 Boston University International Law Journal (2003), 22 April 2003, M. Afroukh, “L’émergence d’un droit à la sécurité des personnes dans la jurisprudence de la Cour EDH”, RDP 2015/1 стр. 139.

27 Во Италија, мерките биле базирани врз одредбите на италијанскиот Устав, а владините наредби и уредби биле усвоени со закон и донесени со легитимна цел за заштита на јавното здравје од пандемијата КОВИД-19. На 22 март 2020 година францускиот Државен совет (Conseil d’État) го прифатил барањето од Унијата на млади доктори и му наредил на Премиерот да усвои мерки на целосен lockdown. Види на пример: <https://www.conseil-etat.fr/ressources/decisions-contentieuses/dernieres-decisions-importantes/conseil-d-etat-22-mars-2020-demande-de-confinement-total>.

според Конвенцијата²⁸. Во пандемијата КОВИД-19, како и во кои било други вонредни ситуации каде што државите сметале дека било неопходно да се прибегне кон мерки на дерогација²⁹, Стразбуршките тела воделе сметка за одговорностите на европските влади да го заштитат животот на нацијата и животите на нивните граѓани³⁰. Меѓутоа, дури и во контекст на моменталната ситуација, бројни држави- договорнички³¹ утврдиле дека било неопходно да се направи дерогација по членот 15.

Дерогацијата по членот 15 не им дава на државите целосна дискреција врз нивните дејствија³². Таа нив не ги ослободува целосно од нивните обврски по ЕКЧП ниту од должноста да ги заштитат, онолку колку разумно можат во ситуацијата, правата и слободите споменати погоре. Членот 15 предвидува дека државата би можела да дерогира (отстапи) од нејзините обврски по определен член само во мера која строго ја наложува итноста на ситуацијата, и само ако мерките кои таа ги презема не се неконзистентни со останатите обврски според меѓународното право³³.

На 7 април 2020 година Генералната секретарка на Советот на Европа издаде алатка (toolkit) за владите ширум Европа за почитување на човековите права, демократијата и владеењето на правото за време на кризата КОВИД-19³⁴.

Во оваа ситуација Резолуцијата на ПССЕ 1536 (2007) за ХИВ/Сида во Европа би можела да обезбеди упатства од помош во справувањето со пандемијата КОВИД-19. Резолуцијата наведува дека:

28 Види го исто така членот 4 од МПГПП.

29 Види ги на пример предметите *Лоулес против Ирска (бр.3) [Lawless v. Ireland (no. 3)]*, пресуда од 1 јули 1961, бр. 332/57; *Ирска против Обединетото кралство [Ireland v. the United Kingdom]*, пресуда од 18 јануари 1978, бр.5310/71.

30 Види *Клас и други против Германија [Klass and Others v Germany]*, пресуда од 6 септември 1978, бр. 5029/71, *Броган и други против Обединетото кралство [Brogan and Others v. United Kingdom]*, пресуда од 29 ноември 1988, бр. 11209/84, 11234/84, 11266/84, 11386/85 итн.

31 Договорни држави кои ја искористиле можност до 24 април 2020 се: Албанија, Ерменија, Естонија, Грузија, Летонија, Северна Македонија, Молдавија, Романија, Сан Марино и Србија. Види на <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/webContent/62111354>.

32 Види го извештајот на Европската комисија за човекови права во предметот *Данска, Норвешка, Шведска и Холандија против Грција („Грчкиот случај“)* [Report of the European Commission of Human Rights on the case of *[Denmark, Norway, Sweden and the Netherlands v. Greece (“The Greek Case”)]*], 5 ноември 1969.

33 За пропорционалноста на мерките види, како дополнување на *Лоулес против Ирска [Lawless v. Ireland]* и *Ирска против Обединетото кралство [Ireland v. United Kingdom]*, обете споменати погоре, предметите *Браниган и Мек Брајд против Обединетото кралство [Brannigan and McBride v. the United Kingdom]*, пресуда од 26 мај 1993, бр. 14553/89; 14554/89; *Аксој против Турција [Aksoy v. Turkey]*, пресуда од 18 декември 1996, бр. 21987/93 и неодамна *Сахин Алпај против Турција [Şahin Alpay v. Turkey]* и *Мехмет Хасан Алтан против Турција [Mehmet Hasan Altan v. Turkey]*, пресуда од 20 март 2018, бр. 16538/17; 13237/17.

34 Достапна на <https://www.coe.int/en/web/portal/-/coronavirus-guidance-to-governments-on-respecting-human-rights-democracy-and-the-rule-of-law>.

„9. Додека се нагласува дека пандемијата на ХИВ/Сида претставува опасност на медицинско, социјално и економско ниво, Собранието ги повикува парламентите и владите на Советот на Европа да:

9.1. осигураат дека нивните закони, политики и практики ги почитуваат човековите права во контекст на ХИВ/Сида, особено правото на образование, работа, приватност и пристап до превенција, третман, нега и поддршка;“

Овие и други документи обезбедуваат корисни алатки за државите од Западен Балкан во справувањето со ситуацијата, при што се запазуваат нивните меѓународни обврски и национални стандарди.

Додека нормалното функционирање на парламентите беше нарушено ширум Европа, беа преземени мерки за да се прилагодат на ситуацијата. Во Обединетото кралство, на пример, кога заседава, Парламентот ќе ги извршува неговите функции електронски преку делумен онлајн виртуелен парламент. Европскиот Парламент привремено веќе воспостави електронско гласање и ги префрли состаноците на видеоконференции.³⁵ Таквите постапки покажуваат дека КОВИД-19 не треба да ги спречи парламентите да ја извршуваат нивната уставна улога и да го надгледуваат законодавството. Одговарањето на акутна непогода или пандемија, како во случајот на КОВИД-19, претставува типичен пример на извршна материја и да се бара од Парламентот законодавство соочени со една пандемија со експоненцијални стапки на пораст кои се зголемуваат дневно не би можело да биде реалистично. Меѓутоа, останува прашањето дали извршната власт веќе имала воспоставено законодавна рамка која ја овластува да донесува извршни уредби и во кој опсег и како извршната власт ја почитува таа рамка. Поради тоа, улогата на националните парламенти да осигураат дека овие вонредни рестриктивни мерки ги почитуваат начелата на законитост и пропорционалност остануваат круцијални во овие околности.

Конечно, дури и ако рестриктивните мерки за заштита на на јавното здравје се воспоставени во согласност со неопходниот законодавен надзор тие сè уште би можеле да водат до непропорционални ограничувања на индивидуалните човекови права, кои не се неопходни, доколку управните тела надлежни за извршување на тие мерки дејствуваат со суровост која не е неопходна и со опресивна ревност. Во такви ситуации, улогата на институцијата омбудсман би можела да биде од круцијално значење за водење на управните тела во нивната тешка работа во овие исклучителни околности и за да се осигура дека тие ги остваруваат нивните улоги во согласност со бараните стандарди за време на актуелнава криза.

³⁵ Види UK Parliamentary Joint Committee on Human Rights: “COVID-19 response scrutinised to ensure human rights are upheld - 19 March 2020” достапно на <https://committees.parliament.uk/committee/93/human-rights-joint-committee/news/145641/covid19-response-scrutinised-to-ensure-human-rights-are-upheld/>.

Заклучок

Иако ќе биде тешко, владите имаат очигледна одговорност да го утврдат влијанието на мерките на карантин, lockdown и социјално дистанцирање во однос на целиот спектар на различните права од ЕКЧП. На оваа неопходна задача може да ѝ се пристапи од две перспективи.

Првиот приоритет наред огромниот предизвик со кој се соочени државите од Западен Балкан е заштитата на животите и здравјето на луѓето. Овој приоритет е поврзан со обврските на државите по ЕКЧП да ги преземат сите мерки кои би можело разумно да се очекуваат од нив да преземат заштитни мерки и да понудат услуги, посебно помош, на луѓето кои се во зголемена медицинска опасност од пандемијата. Во исто време, државите се под товар внимателно да го проценат нивното вмешување во правата и слободите на нивните граѓани и да го ограничат нивното влијание само во мера која се бара и за онолку долго време колку што тоа го наложува вонредната ситуација КОВИД-19³⁶.

Второ, постои исто така очигледна процедурална обврска за државите да ги почитуваат националните законодавни постапки применливи во вонредни ситуации така што секоја мерка да може да биде подложна на надзор од страна на демократски избраните тела и судовите. Надзорот на определена рестриктивна мерка од страна на националните правосудни власти претставува најдобрата гаранција за нејзината ефикасност и пропорционалност во секоја дадена ситуација³⁷.

Штом ќе заврши вонредната ситуација, третата перспектива би можела да добие зголемена важност. Секоја криза, од каква и да било природа, е проследена со стадиум на „научени лекции“. Тогаш, без сомнение ќе се одржат дебати кои се однесуваат на доктрината на позитивните обврски според ЕКЧП, особено согласно членовите 2, 3 и 8. Ќе бидат поставени прашања дали владите ги презеле сите мерки на претпазливост кои од нив се очекувало да ги преземат против ширењето на пандемијата на КОВИД-19 на нивната територија и дали, разумно тие требале и можеле да направат повеќе, особено со нивното познавање на ситуацијата со КОВИД-19 во Кина на почетокот на годината.

Сега засега, и во поглед на ургентноста на ситуацијата, обврските на државата според ЕКЧП ги засегаат законитоста, неопходноста и

³⁶ Нивните меѓународни обврски и можноста да се оправдаат нивните мерки преку постапка за дерогација предвидена со членот 15 од ЕКЧП и членот 4 од МППП, со дерогација строго дозволена само до нивото кое го бара ситуацијата.

³⁷ Види ја одлуката на Уставниот суд на Косово бр. 01/15 од 23 март 2020 година и одлуката на Уставниот суд на Босна и Херцеговина бр. AP1217/20 од 22 април 2020 година.

пропорционалноста на ограничувањата кои беа усвоени, вклучувајќи ги и позитивните мерки за заштита на особено ранливите луѓе. Постои очигледна потреба да се постигне рамнотежа помеѓу колективната заштита и заштитата на индивидуалните права, и во постигнувањето на тој баланс индивидуалните права не треба да бидат неразумно жртвувани. ЕКЧП и сите алатки кои упатуваат на судската пракса на Судот во Стразбур даваат одличен водич во оваа тешка ситуација и придржувањето кон ЕКЧП може да помогне да се осигура дека ние никогаш, со какви и да било предизвици да е соочено човештвото, нема да ја поткопаме нашата колективна цел да ги почитуваме и штитиме човековите права.